

ECONOMICS AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 338.23

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ ТА ШЛЯХИ ДЕТІНІЗАЦІЇ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Людмила Будник

*Західноукраїнський
національний університет,
Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0002-1393-9354*

Ольга Ронська

*Західноукраїнський
національний університет,
Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0002-9856-3105*

Ігор Будник

*Західноукраїнський
національний університет,
Тернопіль, Україна
ORCID: 0009-0008-4257-229X*

Резюме. Досліджено вплив тіньової економіки на національну безпеку України під час повномасштабної війни та визначено ключові напрямки її детінізації. Метою статті є аналіз наслідків впливу тіньової економіки на безпеку України й визначення напрямів детінізації економіки в умовах повномасштабних військових дій. Визначено основні причини тіньової економіки. Встановлено, що тіньова економіка, охоплюючи як легальну, так і нелегальну економічну діяльність, генерує комплексні загрози фінансовій, соціальній, політичній та військовій стабільності держави. Умови воєнного часу прискорюють тіньові процеси через економічну нестабільність, руйнування інфраструктури, ослаблення механізмів контролю, корупційні ризики та надмірне оподаткування. Дослідження доводить, що розширення тіньового сектора призводить до значних бюджетних втрат, знижує обороноздатність, спотворює конкуренцію, підриває верховенство права та підриває довіру громадян до державних інституцій. Наголошено, що тіньова економіка не лише послаблює фінансову систему, а й впливає на моральну та соціальну стійкість суспільства, що є життєво важливим під час воєнного часу. Обґрунтовано, що протидія тіньовій економіці є стратегічним завданням для забезпечення фінансової стійкості, ефективного розподілу ресурсів та зміцнення національної безпеки. Визначено основні напрямки детінізації: модернізація податкової системи, цифровізація державного управління, сприяння безготівковим розрахункам, підвищення фінансової грамотності, підтримка малого та середнього підприємництва, розвиток прозорих трудових відносин та посилення антикорупційної політики. Ключовою умовою є формування нового суспільного договору між державою та громадянами, заснованого на прозорості, відповідальності та взаємній довірі. Особливу увагу приділено міжнародному співробітництву та гармонізації законодавства України з європейськими стандартами фінансового моніторингу. Зроблено висновок, що лише системний підхід, який поєднує економічні, правові та соціальні інструменти, може забезпечити ефективне скорочення тіньової економіки та підвищити стійкість держави до зовнішніх та внутрішніх загроз. Отримані результати мають практичне значення для формування національної політики у сфері економічної безпеки та післявоєнного відновлення України.

Ключові слова: тіньова економіка, національна безпека, фінансова стабільність, корупція, війна, детінізація економіки, податкова система, цифровізація, антикорупційна політика, економічна безпека.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.06.007

Отримано 14.10.2025

UDC 338.23

THE IMPACT OF THE SHADOW ECONOMY ON STATE SECURITY AND WAYS TO DE-SHADOWING IN WAR TIMES

Liudmyla Budnyk

*West Ukrainian National
University, Ternopil,
Ukraine*

Olga Ronska

*West Ukrainian National
University, Ternopil,
Ukraine*

Igor Budnyk

*West Ukrainian National
University, Ternopil,
Ukraine*

Summary. *The article examines the impact of the shadow economy on the national security of Ukraine during the full-scale war and determines the key directions for its de-shadowing. The purpose of the article is to analyze the consequences of the influence of the shadow economy on the security of Ukraine and to identify directions for de-shadowing the economy in the context of full-scale military operations. It is established that the shadow economy, encompassing both legal and illegal economic activities, generates complex threats to the financial, social, political, and military stability of the state. Wartime conditions accelerate shadow processes due to economic instability, infrastructure destruction, weakened control mechanisms, corruption risks, and excessive taxation. The study proves that the expansion of the shadow sector leads to significant budget losses, reduces defense capability, distorts competition, undermines the rule of law, and erodes citizens' trust in government institutions. The article emphasizes that the shadow economy not only weakens the financial system but also affects the moral and social resilience of society, which is vital during wartime. It is substantiated that counteracting the shadow economy is a strategic task for ensuring financial sustainability, effective resource allocation, and strengthening national security. The main directions of de-shadowing are identified: modernization of the tax system, digitalization of public administration, promotion of cashless payments, improvement of financial literacy, support for small and medium enterprises, development of transparent labor relations, and enhancement of anti-corruption policy. Special attention is paid to international cooperation and harmonization of Ukrainian legislation with European financial monitoring standards. The research concludes that only a systematic approach, combining economic, legal, and social instruments, can ensure the effective reduction of the shadow economy and increase the state's resilience to external and internal threats. The obtained results have practical significance for the formation of national policy in the field of economic security and post-war recovery of Ukraine.*

Key words: *shadow economy, national security, financial stability, corruption, war, economic de-shadowing, tax system, digitalization, anti-corruption policy, economic security.*

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.06.007

Received 14.10.2025

Постановка проблеми. Тіньова економіка в умовах війни формує серйозні виклики для національної безпеки, оскільки охоплює не лише економічну сферу, а й політичну, соціальну та військову площину. Вона руйнує фінансові основи державності, підриває довіру суспільства до влади, створює паралельні структури впливу та загрожує ефективності управління. Проблема тінізації стає особливо гострою тоді, коли країна перебуває в умовах повномасштабної війни, адже саме в цей час ресурси повинні розподілятися максимально прозоро та спрямовуватися на оборону, підтримку населення й збереження державних інститутів.

Тіньова економіка є невід'ємною складовою будь-якої країни, незалежно від рівня її економічного розвитку. У мирний час це явище здебільшого асоціюється з втратами державного бюджету, зростанням корупції та послабленням економічних інституцій. До початку повномасштабної війни в Україні обсяг тіньового сектора за різними оцінками становив від 32 до 45%. З початком повномасштабних воєнних дій розмір тіньової економіки за оцінками фахівців зріс до 50% [1, с. 24].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових публікацій засвідчує, що проблема тіньової економіки має комплексний характер і охоплює широкий спектр вимірів: економічні, соціальні, інституційні, екологічні та

регіональні. Проблеми, пов'язані зі зростанням тіньової економіки України, напрями зменшення її масштабів досліджували вітчизняні науковці: Янишин Я. С., Дудяк Р. П., М. Вовк О. В., Суворова С., Кульганік О., Подмазко О. М. та ін.

Вплив війни на масштаби тіньової економіки дослідили Сахневич Б. В., Безуглова І. В., Федотов О. О. [2]. Золковер А. О., Коваленко Д. І. досліджують методи оцінювання та індикатори рівня тіньової економіки [3]. Війна ще триває.

Перед економікою України стоять все нові виклики, тому питання впливу тіньової економіки на безпеку держави в умовах повномасштабної війни, а особливо детінізації економіки потребують подальших досліджень.

Метою статті є аналіз наслідків впливу тіньової економіки на безпеку України й визначення напрямів детінізації економіки в умовах повномасштабних військових дій. Особливу увагу приділено її впливу на фінансову стабільність, соціальну згуртованість, обороноздатність країни та функціонування критично важливих секторів економіки.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначені такі завдання: проаналізувати масштаби та динаміку тіньових процесів в умовах повномасштабної війни, оцінити вплив тіньової економіки на ключові складові національної безпеки – фінансову стабільність, соціальну згуртованість, обороноздатність та функціонування критично важливих секторів; визначити основні чинники, що сприяють поширенню тіньової економіки в період воєнного стану; запропонувати напрями та інструменти детінізації економіки, спрямовані на підвищення стійкості економічної системи України та зміцнення її безпеки.

Виклад основного матеріалу. Тіньова економіка є складним і багатограним явищем. Вона включає будь-яку економічну діяльність, яка не враховується офіційними статистичними органами через порушення законодавства або ухилення від обліку та оподаткування. Вона може включати як цілком легальні види діяльності (не зареєстрована зайнятість, «заробітна плата в конверті»), так і незаконні дії (контрабанда, торгівля наркотиками, відмивання грошей тощо). У зв'язку з прихованим характером тіньової економіки, її основними рисами є: анонімність, уникнення обліку й оподаткування, неформальність, ризикованість, яка межує з кримінальним характером. Науковці називають різні причини тіньової економіки, але серед основних з них є такі:

- високий рівень податків що стимулює суб'єктів економіки уникати оподаткування;
- бюрократія та корупція, які ускладнюють легальну діяльність;
- економічна нестабільність – зменшує можливості громадян і бізнесу діяти в межах закону;
- слабкість правової системи;
- недостатній контроль з боку держави, що сприяє поширенню тіньових практик.

З погляду науковців, тіньова економіка в межах допустимого рівня може мати й позитивний вплив [4, с. 35]. Вольф Шефер зазначає: «тіньовий сектор можна класифікувати як ринкову систему, в якій майже без тертя здійснюється координація попиту і пропозиції» [5, с. 40].

На думку І. Острога, зростання тіньової економіки відкриває нові можливості для зайнятості – не лише нелегальної, адже цей сектор потребує продукції та послуг легального виробництва. У тіньовій економіці виникають інновації, що сприяють підвищенню суспільного добробуту, а також вона може пом'якшувати кризи офіційної економіки, підтримуючи загальну стабільність системи [6, с. 161].

На двоїстий характер, який має вплив тіньової економіки на безпеку держави, вказують Перерва П. Г., Ткачов М. М., Романчик Т. В., Гришко Н. Є. Науковці виствітлюють позитивні та негативні наслідки впливу тіньової економіки на безпеку держави. В наукових працях зазначають, що в умовах повномасштабної війни роль тіньової економіки стає набагато складнішою. З одного, – вона може становити загрозу для національної безпеки, сприяючи фінансуванню злочинної діяльності чи зменшуючи бюджетні надходження. З іншого – в умовах кризи, руйнування інфраструктури та перебоїв у функціонуванні офіційної економіки, тіньовий сектор може відігравати роль своєрідного механізму виживання, забезпечуючи необхідні ресурси та послуги [7].

Подмазко О. робить висновок, що тіньова економіка є джерелом інвестиційних ресурсів і вказує на необхідність залучення таких ресурсів з тіньового в легальний сектор [8].

Вважаємо, що тіньова економіка не має позитивного впливу. Вона наносить суттєві збитки національній безпеці держави й особливо це проявляється в умовах повномасштабної війни.

Вплив тіньової економіки на безпеку держави має комплексний характер. Найпершим і найбільш відчутним впливом тіньової економіки є фінансова втрата державного бюджету. У воєнних умовах це означає зменшення можливостей для забезпечення армії сучасною технікою, грошових виплат військовим, фінансування програм відновлення інфраструктури, підтримання переселенців і вразливих груп населення. Кожна гривня, що опиняється поза офіційним обліком, фактично зменшує потенціал держави до спротиву агресору. Масштаби цього явища стають критичними, адже в умовах війни витрати зростають у геометричній прогресії, а доходи скорочуються через падіння економічної активності, руйнування виробничих потужностей і зменшення інвестицій. Водночас тіньовий сектор уникає податкового навантаження, формуючи несправедливу конкуренцію для легального бізнесу, який продовжує працювати відповідно до законодавства. За оцінками фахівців економічна діяльність в Україні, яка не обкладається податками, спричинила втрати державним бюджетом близько 800 мільярдів гривень у 2024 році [9].

Крім того, тіньова економіка створює середовище для розвитку корупційних практик. Дослідження свідчать, що в державах із високим рівнем корупції обсяг тіньової економіки може становити 30–40% від ВВП. Це створює значні проблеми для фіскальної політики та загальної фінансової стабільності [10]. В умовах війни, коли значні фінансові та матеріальні ресурси проходять через державні руки, корупція може набувати ще більш масштабного характеру. Тіньові механізми розподілу ресурсів дозволяють окремим чиновникам і бізнес-групам збагачуватися на постачанні товарів для армії, на гуманітарних вантажах чи міжнародній допомозі. Це не лише деморалізує суспільство, яке очікує справедливості та єдності у воєнний час, а й шкодить боездатності держави. Недоотримані бронезилети, затримані поставки палива чи розкрадені гуманітарні товари означають зростання ризиків для життя військових і цивільних. У такій ситуації тіньова економіка стає не просто економічним викликом, а безпосередньою загрозою національній безпеці.

Ще одним важливим виміром впливу тіньової економіки є формування кримінальних ринків, які можуть стати основою для діяльності організованих злочинних угруповань. Контрабанда зброї, наркотиків, нелегальних товарів у воєнних умовах загрожує не лише внутрішньому порядку, а й міжнародному іміджу країни. Такі явища здатні стати інструментом у руках ворожих спецслужб, які можуть використовувати тіньові канали для дестабілізації ситуації всередині країни. Наявність неконтрольованих фінансових потоків створює сприятливе середовище для відмивання коштів і

фінансування діяльності, що шкодить обороноздатності. Таким чином, тіньова економіка може стати джерелом ресурсів для підривної діяльності, що загрожує безпеці держави.

Соціальний вимір проблеми проявляється в тому, що тіньова економіка підриває відчуття справедливості та солідарності в суспільстві. У воєнний час надзвичайно важливим є відчуття єдності, спільної відповідальності й готовності до самопожертви. Проте, коли значна частина економічних суб'єктів уникає сплати податків, збагачується за рахунок спекуляцій і нелегальної діяльності, виникає глибоке розчарування серед тих громадян, які чесно виконують свої зобов'язання. Це послаблює моральний дух, сприяє поширенню протестних настроїв і навіть провокує зростання недовіри до держави. Суспільна єдність, яка є критичною умовою для перемоги у війні, руйнується під тиском тіньових практик, що створюють соціальну напругу. На особливу увагу заслуговує вплив тіньової економіки на мобілізаційний потенціал держави. У воєнний час надзвичайно важливою стає спроможність швидко мобілізувати не лише людські, а й матеріальні та фінансові ресурси. Проте частина ресурсів, що перебуває в тіні, залишається недоступною для офіційної системи мобілізації. Це означає, що держава втрачає можливість використати значні резерви для потреб оборони. Крім того, робоча сила, залучена до тіньового сектора, перебуває поза офіційною статистикою, що ускладнює її залучення до виконання завдань національної економіки та оборони. Таким чином, тінізація підриває мобілізаційну готовність країни й послаблює її спроможність до тривалого спротиву агресії.

Не менш важливим є вплив тіньової економіки на міжнародний імідж держави. У сучасному світі фінансова прозорість і стабільність економічної системи є ключовими факторами для залучення інвестицій, отримання кредитів і міжнародної допомоги. Якщо країна асоціюється з високим рівнем тіньових процесів і корупції, міжнародні партнери втрачають довіру, що зменшує обсяги фінансової та військової підтримки. Для країни, яка веде війну, це може мати катастрофічні наслідки, адже міжнародна допомога часто є вирішальною у забезпеченні оборони. Тому боротьба з тіньовою економікою стає не лише внутрішнім завданням, а й важливою складовою зовнішньополітичної стратегії.

У воєнних умовах посилюється й зв'язок тіньової економіки з інформаційними загрозами. Нелегальні фінансові потоки та корупційні скандали активно використовуються ворогом у пропагандистських кампаніях, які спрямовані на дискредитацію влади й підрив довіри до державних інститутів. Кожен випадок зловживання чи корупції у сфері оборонних закупівель стає інформаційною зброєю, яка працює проти морального духу населення і деморалізує армію. Таким чином, тіньова економіка завдає подвійного удару: з одного боку, вона послаблює матеріальну базу оборони, а з іншого, – підриває інформаційну стійкість суспільства.

Детінізація економіки є одним із найскладніших та найактуальніших завдань для України у період повномасштабної війни, оскільки ефективність боротьби з тіньовими процесами безпосередньо впливає на фінансову стійкість держави, можливості забезпечення оборонних потреб, соціальних зобов'язань та відновлення країни після руйнівних наслідків збройної агресії. Саме в умовах воєнного стану проблема детінізації набуває нових масштабів, адже війна створює як об'єктивні виклики, пов'язані з руйнуванням економічних зв'язків, міграцією населення, втратою підприємств та виробничих потужностей, так і суб'єктивні фактори, серед яких корупційні ризики, недосконалість податкової системи та недостатній рівень цифровізації державних інституцій. Тому дослідження умов детінізації економіки в сучасних українських реаліях має ключове значення для визначення напрямів реформ та ефективної державної політики (рис. 1).

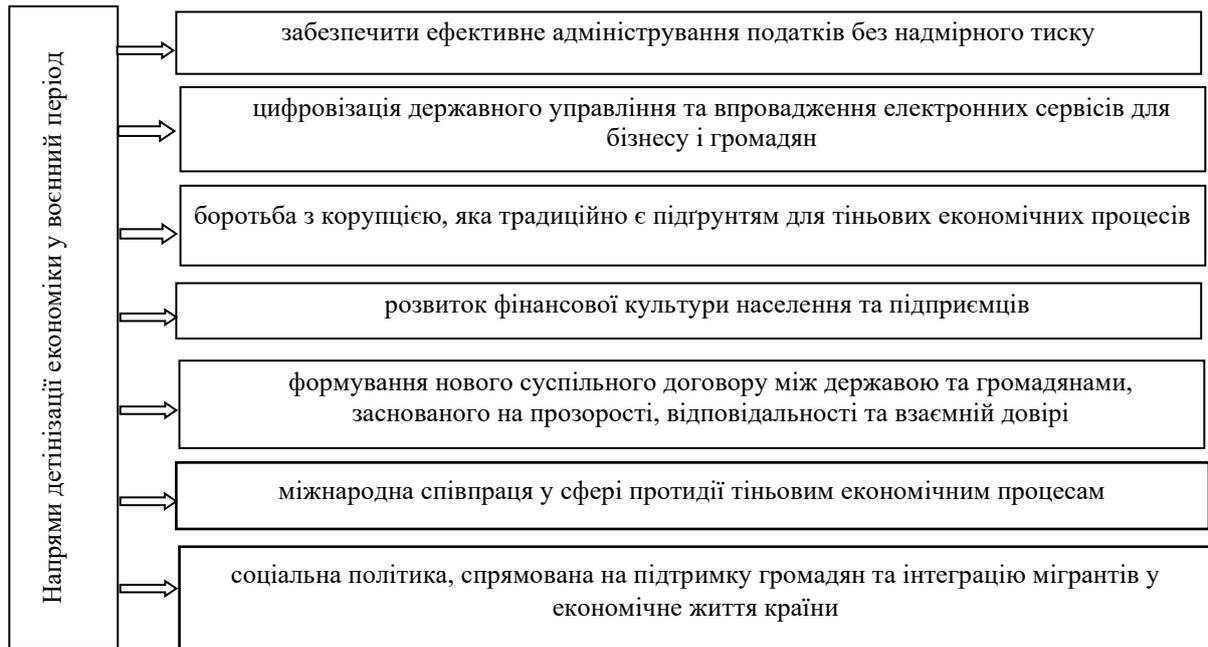

Рисунок 1. Напрями детінізації економіки у воєнний період

Насамперед варто зазначити, що війна істотно змінює умови ведення бізнесу та взаємодії держави з підприємницьким сектором. Значна частина підприємств змушена була зупинити діяльність через окупацію територій, зруйновану інфраструктуру або втрату ринків збуту. Це призвело до збільшення частки неформальної економічної активності, коли суб'єкти господарювання здійснюють діяльність поза межами правового поля, намагаючись зменшити податкове навантаження або просто вижити в умовах невизначеності. Для держави така ситуація означає суттєві втрати доходів бюджету, що є критично небезпечним у період воєнних дій, коли зростають потреби у фінансуванні оборонного сектора та гуманітарної сфери. Отже, одним із першочергових завдань стає створення умов, за яких бізнесу буде вигідно працювати у правовому полі, а державі – забезпечити ефективне адміністрування податків без надмірного тиску.

Однією з ключових умов детінізації економіки в умовах війни є реформування податкової системи, спрямоване на її спрощення, прозорість та адаптацію до воєнних реалій. Традиційно високий рівень податкового навантаження в Україні завжди був фактором, що стимулював підприємців до пошуку схем мінімізації зобов'язань, у тому числі через тіньові механізми. В умовах війни, коли можливості ведення бізнесу обмежені, збереження надмірного податкового тиску лише посилює тенденції до ухилення. Тому важливою передумовою виходу з тіні є гнучка податкова політика, що передбачає тимчасові пільги для окремих категорій бізнесу, відтермінування сплати податків у випадку форс-мажорних обставин, а також цифровізацію податкового адміністрування. Останнє відіграє особливо важливу роль, оскільки дозволяє зменшити корупційні ризики, забезпечити прозорість розрахунків і підвищити довіру до податкової системи.

Важливою умовою ефективної детінізації є активна цифровізація державного управління та впровадження електронних сервісів для бізнесу і громадян. Війна стала катализатором для широкого використання цифрових технологій. В Україні активно розвивається платформа «Дія», яка забезпечує доступ до великої кількості адміністративних послуг онлайн. Перехід більшості державних процедур у цифровий формат дозволяє мінімізувати прямий контакт бізнесу з чиновниками, що, у свою чергу,

зменшує можливості для корупції та стимулює підприємців проводити діяльність відкрито. Цифрові технології також забезпечують ефективніший контроль за фінансовими потоками, рухом товарів і послуг, що значно ускладнює функціонування тіньових схем [11].

Не менш важливим чинником є боротьба з корупцією, яка традиційно є підґрунтям для тіньових економічних процесів. Для України, яка значною мірою залежить від міжнародної допомоги, ефективність боротьби з корупцією є визначальною умовою довіри партнерів і, відповідно, сталого фінансування. Тому створення реальних механізмів прозорого контролю за витрачанням бюджетних коштів, забезпечення незалежності антикорупційних органів та впровадження сучасних систем аудиту є необхідною умовою зниження рівня тінізації економіки.

Важливу роль у процесі детінізації відіграє також розвиток фінансової культури населення та підприємців. Значна частина тіньових операцій в Україні здійснюється через використання готівки та небажання суб'єктів господарювання вести прозору бухгалтерію. Запровадження безготівкових розрахунків, розвиток електронних платіжних систем, стимулювання використання банківських інструментів дозволяють зменшити можливості для приховування доходів і підвищити рівень контролю. Водночас держава має створювати стимули для легалізації трудових відносин, оскільки ринок праці залишається однією з найбільш тінізованих сфер. Легалізація праці, забезпечення соціальних гарантій, захист прав найманих працівників сприятимуть підвищенню довіри до держави та зниженню мотивації працювати в «тіні».

Особливого значення набуває міжнародна співпраця у сфері протидії тіньовим економічним процесам. Україна в умовах війни потребує інтеграції у світові фінансові системи, доступу до міжнародної підтримки та захисту своїх економічних інтересів. Тому важливою умовою є гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема у сфері фінансового моніторингу, запобігання відмиванню коштів та протидії фінансуванню тероризму. Спільні механізми обміну інформацією, контроль за транскордонними фінансовими операціями допомагають обмежити можливості для виведення капіталу в тінь і зміцнити фінансову систему держави.

Необхідно враховувати й соціальний аспект детінізації. Війна призвела до масштабних міграційних процесів, зокрема виїзду мільйонів українців за кордон. Це створює як нові виклики, так і можливості. З одного боку, відтік робочої сили послаблює економічний потенціал країни, а з іншого – грошові перекази трудових мігрантів стають важливим джерелом валютних надходжень. Важливо забезпечити прозорі механізми легального використання цих коштів у національній економіці, створюючи стимули для інвестицій у легальний бізнес. Таким чином, соціальна політика, спрямована на підтримку громадян та інтеграцію мігрантів у економічне життя країни також є умовою зниження рівня тінізації.

Ще однією умовою є розвиток підприємництва, особливо малого та середнього бізнесу, який найбільш гнучкий і здатен швидко адаптуватися до нових умов. Підтримка МСП у вигляді доступних кредитних програм, державних грантів, спрощення регуляторних процедур стимулює підприємців працювати легально та формувати нові робочі місця. Водночас важливо забезпечити справедливую конкуренцію, усунути монополізацію ринків та створити умови для рівного доступу до ресурсів. Умови детінізації економіки в умовах війни неможливо розглядати без урахування фактора довіри суспільства до держави. Коли громадяни бачать ефективне використання податків, чесний розподіл ресурсів, відсутність зловживань та справедливість державної політики, вони охоче виконують свої обов'язки та працюють у легальному полі. Натомість будь-які прояви несправедливості, корупції чи неефективності державних інституцій підривають мотивацію до легалізації економічної діяльності. Тому ключовою

умовою є формування нового суспільного договору між державою та громадянами, заснованого на прозорості, відповідальності та взаємній довірі.

Отже, умови детінізації економіки в умовах повномасштабної війни в Україні охоплюють комплекс економічних, соціальних, правових та інституційних чинників. Вони включають реформування податкової системи, цифровізацію державного управління, боротьбу з корупцією, розвиток фінансової культури, міжнародну співпрацю, соціальну політику, підтримку підприємництва та формування довіри до держави. Тільки за поєднання цих умов можливо забезпечити реальне зниження рівня тіньової економіки, що, у свою чергу, створить передумови для економічної стабільності, стійкості держави у воєнний час та її відновлення у післявоєнний період.

Висновки. Детінізація економіки в умовах повномасштабної війни в Україні є ключовим чинником забезпечення фінансової стабільності та ефективного функціонування держави. Війна створює особливі виклики, що стимулюють розвиток тіньових процесів, проте водночас відкриває можливості для їх подолання завдяки модернізації державних інституцій і прискоренню цифрової трансформації. Визначальними умовами зниження рівня тінізації виступають реформування податкової системи та її адаптація до воєнних реалій, цифровізація публічного управління, боротьба з корупцією та забезпечення прозорого використання бюджетних коштів. Важливим є також підвищення фінансової культури громадян, розвиток безготівкових розрахунків та створення стимулів для легалізації трудових відносин.

Особливого значення набуває міжнародна співпраця у сфері фінансового моніторингу та інтеграції України до європейських економічних стандартів, що дозволяє обмежити відтік капіталу та підвищити довіру іноземних партнерів. Водночас соціальний аспект відіграє не менш важливу роль: формування довіри населення до державних інституцій, захист прав найманих працівників і підтримання малого та середнього бізнесу створюють умови для добровільної легалізації економічної діяльності.

Отже, лише комплексне поєднання економічних, правових, інституційних та соціальних заходів може забезпечити реальне зниження масштабів тіньової економіки. Успішна детінізація стане основою фінансової безпеки, зміцнення обороноздатності та сталого відновлення України у післявоєнний період.

Conclusions. De-shadowing of the economy in the conditions of a full-scale war in Ukraine is a key factor in ensuring financial stability and the effective functioning of the state. The war creates special challenges that stimulate the development of shadow processes, but at the same time, it opens up opportunities for overcoming them through the modernization of state institutions and the acceleration of digital transformation. The decisive conditions for reducing the level of shadowing are the reform of the tax system and its adaptation to military realities, the digitalization of public administration, the fight against corruption, and ensuring the transparent use of budget funds.

It is also important to increase the financial culture of citizens, the development of non-cash payments, and the creation of incentives for the legalization of labor relations. International cooperation in the field of financial monitoring and Ukraine's integration into European economic standards is of particular importance, which allows limiting the outflow of capital and increasing the trust of foreign partners. At the same time, the social aspect plays an equally important role: the formation of public trust in state institutions, the protection of the rights of employees, and the support of small and medium-sized businesses create conditions for the voluntary legalization of economic activity.

Therefore, only a comprehensive combination of economic, legal, institutional, and social measures can ensure a real reduction in the scale of the shadow economy. Successful de-shadowing will become the basis for financial security, strengthening of defense capabilities, and sustainable recovery of Ukraine in the post-war period.

Список використаних джерел

1. Янишин Я. С., Дудяк Р. П., М. Вовк О. В. Тіньова економіка в Україні та її детермінанти. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького. Серія: Економічні науки*. 2023. Т. 25. № 101. С. 22–30. DOI: <https://doi.org/10.32718/nvlvet-e10103>
2. Сахневич Б. В., Безуглова І. В., Федотов О. О. Вплив війни на масштаби тіньової економіки в Україні. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. 2025. № 5. С. 1–13. DOI: <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.5.10>
3. Золковер А. О., Коваленко Д. І. Тіньова економіка: загрози для національної фінансової системи і шляхи вирішення. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2024. № 3 (20). С. 43–55.
4. Бутнік-Сіверський О. Б., Петренко О. П. Тінізація економіки та інтелектуальної економіки як загроза національній безпеці країни та їх детінізація: монографія / за наук. редакцією д.е.н., проф. Бутнік-Сіверського О. Б. 2020. 108 с.
5. Schafer W. Gleichgewicht, Ungleichgewicht und Schatten-wirtschaft. Schattenokoeconomie: Theoretische Grundlagen und wirtschafspolitische Konsequenzen. Gottingen. 1984. P. 40.
6. Острий І. Ф. До питання скорочення обсягів тіньової економіки. Тіньова економіка: генезис, джерела розвитку, перспективи подолання та цивілізованої інтеграції : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 23–24 травня 2013 р.). Вінниця, 2013. С. 161–163.
7. Перерва П. Г., Ткачов М. М., Романчик Т. В., Гришко Н. Є. Двоїстий характер впливу тіньової економіки на рівень економічної безпеки. *Вісник НТУ «ХПІ» (економічні науки)*. 2022. № 1. С. 63–69. DOI: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2022.1.63>
8. Подмазко О. М. Макроекономічна результативність процесу зменшення тіньового сектора економіки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 12. С. 95–100.
9. Ministry of Economy. Tendentsii tinovoi ekonomiky. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. 2022. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> (дата звернення: 14 жовтня 2025).
10. Пискун Л. М. Теоретико-методологічні основи дослідження тіньової економіки та корупції. *Економіка та держава*. 2021. № 4. С. 143–149. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.4.143>
11. Будник Л., Данилюк І., Тигач Г. Вплив глобальних трендів цифровізації на тіньову економіку: теоретико-правовий аспект. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 1. С. 228–33. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2024.01.228>

References

1. Yanyshyn Ya. S., Dudiak R. P., Vovk M. V. (2023) Tinova ekonomika v Ukraini ta yii determinanty [Shadow economy in Ukraine and its determinants]. *Naukovyi visnyk LNUVMB imeni S. Z. Gzhytskoho. Serii: Ekonomichni nauky* [Scientific Bulletin of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after S.Z. Gzhytskyi. Series: Economic Sciences], vol. 25, no. 101, pp. 22–30. DOI: <https://doi.org/10.32718/nvlvet-e10103>
2. Sakhnevych B. V., Bezuglova I. V., Fedotov O. O. (2025) Vplyv viiny na mashtaby tinovoi ekonomiky v Ukraini [The impact of war on the scale of the shadow economy in Ukraine]. *Sotsialnyi rozvytok: ekonomiko-pravovi problemy* [Social Development: Economic and Legal Problems], no. 5, pp. 1–13. DOI: <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.5.10>
3. Zolkover A. O., Kovalenko D. I. (2024) Tinova ekonomika: zahrozy dlia natsionalnoi finansovoi systemy i shliakhy vyrishennia [Shadow economy: threats to the national financial system and ways of solution]. *Zhurnal stratchichnykh ekonomichnykh doslidzhen* [Journal of Strategic Economic Research], no. 3 (20), pp. 43–55.
4. Butnik-Siverskyi O. B., Petrenko O. P. (2020). Tinizatsiia ekonomiky ta intelektualnoi ekonomiky yak zahroza natsionalnii bezpetsi krainy ta yikh detinizatsiia [Shadowing of the economy and intellectual economy as a threat to the national security of the country and their de-shadowing]: monohrafiia / za nauk. red. d.e.n., prof. Butnik-Siverskoho O. B. [monograph / edited by Doctor of Economics, Prof. O. B. Butnik-Siverskyi]. 108 p.
5. Schafer W. (1984). Gleichgewicht, Ungleichgewicht und Schattenwirtschaft. Schattenokoeconomie: Theoretische Grundlagen und wirtschaftspolitische Konsequenzen. Göttingen, p. 40.
6. Ostryi I. F. (2013). Do pytannia skorochennia obsiahiv tinovoi ekonomiky [On the issue of reducing the scale of the shadow economy]. *Materialy I Mizhнародnoi naukovo-praktychnoi konferentsii “Tinova ekonomika: henezys, dzherela rozvytku, perspektyvy podolannia ta tsyvilizovanoi intehratsii”* [Materials of the 1st International Scientific and Practical Conference “Shadow Economy: Genesis, Sources of Development, Prospects for Overcoming and Civilized Integration”], (Vynnytsia, 23–24 May 2013). Vynnytsia: NVTs “Henezza”, pp. 161–163.

7. Pererva P. H., Tkachov M. M., Romanchyk T. V., Hryshko N. Ye. (2022). Dvoiyystyi kharakter vplyvu tinovoi ekonomiky na riven ekonomichnoi bezpeky [Dual nature of the shadow economy's influence on the level of economic security]. *Visnyk NTU "KhPI" (ekonomichni nauky) [Bulletin of NTU "KhPI" (Economic Sciences)]*, no. 1, pp. 63–69. DOI: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2022.1.63>
8. Podmazko O. M. (2023) Makroekonomichna rezultatyvnist protsesu zmenshennia tinovoho sektora ekonomiky Ukrainy [Macroeconomic efficiency of reducing the shadow sector of Ukraine's economy]. *Investytsii: praktyka ta dosvid [Investments: Practice and Experience]*, no. 12, pp. 95–100.
9. Ministry of Economy of Ukraine. (2022). Tendentsii tinovoi ekonomiky [Trends in the shadow economy]. *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [Ministry of Economy of Ukraine]*. Available at: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> (accessed: 14 October 2025).
10. Pyskun L. M. (2021) Teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennia tinovoi ekonomiky ta koruptsii [Theoretical and methodological foundations for the study of the shadow economy and corruption]. *Ekonomika ta derzhava [Economy and State]*, no. 4, pp. 143–149. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.4.143>
11. Budnyk L., Danyliuk I., Tyhach H. (2024). Vplyv hlobalnykh trendiv tsyfrovizatsii na tinovu ekonomiku: teoretyko-pravovyi aspekt [The impact of global digitalization trends on the shadow economy: theoretical and legal aspect]. *Aktualni problemy pravoznavstva [Actual Problems of Jurisprudence]*, no. 1, pp. 228–233. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2024.01.228>